

Роль політичних карикатур та їх специфіка у сучасних англомовних медіа

Ю. М. Федік

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Волинська область, Україна
Corresponding author. E-mail: jchorna5@gmail.com

Paper received 20.11.21; Accepted for publication 29.11.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-260IX76-04>

Анотація. У статті розглянуто взаємозв'язок вербальних та невербальних засобів, які є складниками масмедійних карикатур. Розкрито кореляцію семіотичних систем комунікації в мультимодальному тексті. Встановлено, що карикатура є мультимодальним текстом, яка доповнює, розширює, а іноді й дублює зміст. Виявлено, що карикатури виконують різні функції та мають потужний вплив на людину. Доведено, що найбільш поширеними карикатурами є політичні карикатури, так як образи політиків легко впізнавані та ідентифікують особу.

Ключові слова: мультимодальність, мультимодальний текст, політична карикатура, когерентність.

Вступ. У сучасній мультимодальній лінгвістиці панує тенденція до вивчення різноманітних процесів, засобів і способів творення смислів за допомогою вербальних та невербальних семіотичних систем. Лінгвістичний інтерес до дослідження вербальних та невербальних засобів, які відіграють провідну роль під час творення інформації та смислів, зумовлений тим, що сучасні тексти дедалі частіше охоплюють не лише вербальну складову, але й візуальну.

Короткий огляд публікацій по темі. Ключові засади мультимодальності висвітлені у фундаментальних розвідках Ш. Баллі, Р. Барта, Дж. Бейтмана, Е. Болдрі, М. Халідея, Дж. Деліна, Г. Креса, Т. ван Лювена, Ч. Форсвіла та інших. Мультимодальність досліджували й вітчизняні лінгвісти І. Бехта, О. Воровайова, Н. Гудзь, Л. Макарук та ін.

Основним із ключових понять мультимодальної лінгвістики є мультимодальний текст. Вперше термін «мультимодальний текст» був використаний Г. Кресом і Т. ван Лювеном [7, р. 56].

Мультимодальність полягає у формуванні значень за допомогою різних семіотичних засобів, різних кодів подання інформації. Фактура мультимодального тексту об'єднує дві різноманітні частини: вербальну (мовну) і невербальну (ту, що належить до інших знакових систем, ніж природна мова). Він являє собою «...складне текстове утворення, у якому вербальні й іконічні елементи утворюють одне візуальне, структурне, значеннєве й функціональне ціле, націлене на комплексний прагматичний вплив на адресата» [2, с. 7]. На думку Р. Барта, саме немовні знаки містять додаткову інформацію, конкретизують зміст повідомлення, сприяють відновленню раніше набутого досвіду адресата і є, власне, основою повідомлення. Вербальний (мовний) знак допомагає адресатові зорієнтуватися у світі безлічі іконічних знаків, ставить акценти на окремі культові знаки, тобто контролює образи (зображення) [4, с. 306]. Одним із найважливіших візуальних сегментів масмедійного та політичного дискурсів є карикатура. Карикатура, на думку дослідників, це «відтворення картин дійсності в перебільшеному або применшеному вигляді з метою їх висміювання», «зображуваний об'єкт свідомо подається в спотвореному, смішному ракурсі» [6]. Поза сумнівом, карикатура, у тому числі й політична, є мультимодальним текстом зі складною системою кодування, де актуалізація феноменологіч-

них когнітивних структур відбувається як через мовну проекцію, так і через візуально-просторові образи [3, с. 76].

А. Айнутдінов вважає карикатуру особливим типом інформації візуального характеру, що органічно поєднує текст і зображення. Науковець підкреслював, що карикатура не є суто ілюстрацією; це значно складніше інформаційне явище [1].

Мета нашої розвідки – схарактеризувати взаємодію вербального й невербального компонентів карикатур.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугує корпус карикатур, що змальовують ключових політичних лідерів США. В ході роботи були використані методи мультимодального аналізу та метод суцільної вибірки.

Результати та їх обговорення. Політична карикатура як жанр політичного дискурсу активно використовується у сучасних медіа парниками і політичними опонентами. За допомогою карикатури можна вдало і влучно розкрити останні політичні події та тенденції, соціальну проблематику, політичних лідерів та їх внутрішні характеристики. Карикатура актуалізує суспільний дискурс та з допомогою образів і візуальних метафор майстерно передає те, що хвилює суспільство, привертаючи увагу до певних явищах дійсності.

За допомогою карикатур окремі риси чи вчинки політиків набувають гіперболізованого значення. Комічний ефект створює несподівані асоціації, розкриває політичного діяча з різних сторін. Наявність публічної політичної карикатури є важливим індикатором відсутності цензури та відкритості політичної системи країни. Там, де свобода думки і слова обмежена або взагалі відсутня, оприлюднення політичної карикатури несе серйозні ризики і може каратися законом. Через візуальний образ політична карикатура дозволяє передати емоцію та ставлення її автора до зображених героїв, їх вчинків. З допомогою малюнка художники передають те, що знаходить раптовий відгук у суспільства.

Карикатура поєднує два типи засобів створення комічного: вербально-текстові та візуально-графічні. Суттєвою складовою карикатури є текст: назва, підпис (у формі монологу або діалогу персонажів), репліки персонажів, розміщені на малюнку, надписи (у тому випадку, якщо портретна схожість персонажів

неочевидна або зовсім відсутня), коментар до малюнка самого художника. Карикатура розглядається як синтез зображення і тексту.

За словами науковців, існує три варіанти взаємодії тексту й ілюстрації: 1) для розуміння карикатури не потрібен детальний текст, який розкриває її смисл, оскільки думка (емоція, відношення) виражені переважно графічно (за допомогою шаржу, перебільшеного відображення дійсності, метафори, поєднання реального й фантастичного, зіставлення непокєднуваного, парадоксального тощо); 2) для сприйняття карикатури однаково важливі обидві частини – і вербальна, і візуальна; 3) основне смислове навантаження лягає на текст [5, с. 103].

На думку А. Артемової між вербальними та зображальними компонентами у карикатурі існують різноманітні види зв'язків, які реалізуються: 1) автосемантично (пряма денотативна співвідносність, опосередкована денотативна співвідносність, різні смислова) 2) семантично (структурний зв'язок, дійктичний зв'язок, ідентифікуючий; повна змістова залежність вербального ряду, зв'язок, що ґрунтується на смислового протиріччя між вербальними та зображальними компонентами. Роль двох компонентів при передачі інформації різна. Візуальний ряд представляє собою: місце дії, саму дію, дійових осіб. Вербальний ряд дублює зображення, доповнює інформацію, яку представляє малюнок, або грає роль «смислового ядра» карикатури [3, с. 78].

Влучна карикатура на початку будь-якого тексту привертає до нього читацьку аудиторію, іноді – замінює собою весь текст. Це свого роду заголовок, основний зміст думки, яка розкривається у творі; або ж спосіб подивитися на проблему під зовсім іншим ракурсом з елементами тонко підмічених деталей, історичних асоціацій та метафор.

Рис.1. [8]

До ключових елементів карикатури на рис. 1 відносимо волосся Дональда Трампа та його скандальний характер; настільки скандальний, що навіть власне волосся випадає, як це було у його спіробітників, які не витримали такого ставлення до себе. Ця карикатура була створена для приниження кандидата в президенти 2012, вказуючи на його некомпетентність у правлінні.

На відміну від попередньої статті, вербальний складник наступної статті має прямий зв'язок з карикатурою. Він власне описує цю карикатуру: «In this

cartoon, even his famous hair (possibly the most recognizable thing about Trump except for his attitude) has had enough». У тексті статті карикатура виконує дійктичну функцію: у вербальному компоненті статті міститься вказівка на іконічний компонент, в нашому випадку це назва статті («Donald Trump's Greatest Weakness; HIS HAIR») – це назва самої карикатури, тобто існує безпосереднє відправлення до нього адресата, що свідчить про дійктичний зв'язок, як типу зв'язку між компонентами мультимодального тексту. Оскільки стаття присвячена цій карикатурі, текст не зможе існувати без карикатури.

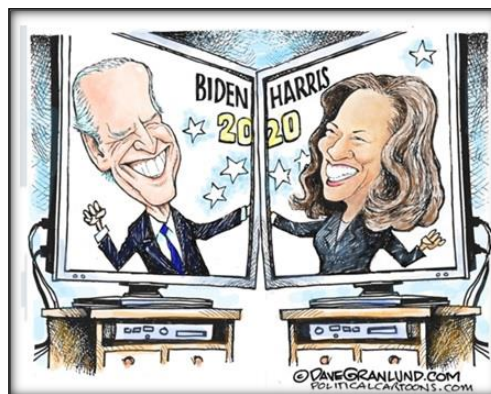

Рис.2. [9]

До ключових елементів цієї карикатури відноситься зображення двох у минулому суперників – Камали Харіс та Джо Байдена, які стали політичними партнерами після перемоги Байдена на президентських виборах 2020. На рис. 2 цей момент «зміни» обіграно прихованим руками обох героїв карикатури, наче за лаштунками вони дають один одному «п'ять». Ця карикатура згенерована для того, аби присоромити приховані політичні ігри в Америці. Допоки йшли перегони, вони були суперниками, а як тільки визначився переможець, враз так званий «суперник» казковим чином перетворився на партнера, що обурило суспільство.

В тексті немає згадки про саме цю карикатуру, але описано ситуацію щодо того як розгорталися події, що зображені на малюнку, тим самим виконуючи дійктичну функцію. Через відсутність прямого покликання на джерело цієї карикатури, існування тексту без карикатури можливе, особливо це стає зрозумілим, коли в кінці статті перераховують інші автори різних схожих карикатур.

Рис.3. [10]

Ця карикатура змальовує одразу три ключові особи: американську Статую Свободи, экс-президента США Дональда Трампа та прем'єр міністра Бенджаміна Нетаньяху. Аби у читача не викликали жодних сумнівів щодо персонажів, то автор малюнку попрацював над такими деталями, як прапор Америки над Статуєю Свободи, щоб не було сумніву щодо країни; прапор Ізраїлю на краватці Нетаньяху, аби підкреслити його приналежність до цієї країни, а Трамп окрім свого «автозагару», також отримав додатковий натяк щодо расизму – білий капелюх Ку Клукс Клану, як точка відліку краху Трампа через загибель афроамериканця Флойда та течія «BLM». Ця карикатура зроблена з нагоди святкування поразки Дональда Трампа на президентських виборах 2020 в Америці. Сама стаття присвячена цій проблемі, а карикатура частково змальовує її та вказує, що це найкраща карикатура тижня, яку обрала редакція журналу «The Print». Тому карикатура виконує дійсничну функцію, оскільки має прямий зв'язок між текстом статті та малюнком.

Рис.4. [11]

Карикатура містить дві ключові деталі – Статую Свободи зі своєю валізою та символічне зображення людей, як прототип Канади. Очевидним є те, що мова йде про права американських людей, які з кожним разом все більше обмежують. Ця карикатура була створена після антидемократичного указу Дональда Трампа щодо прав легальних іммігрантів. Правило забороняє видавати зелені картки, що дають дозвіл на проживання та роботу в США легальним іммігрантам, котрі можуть отримувати державні пільги. Ці переваги включають такі речі, як талони на харчування, ваучери на житло та медична допомога. Стаття пояснює катастрофічні наслідки щодо нового указу Дональда Трампа, але сама ілюстрація не точно змальовує ситуацію, оскільки в статті немає жодної згадки ні про саму ілюстрацію, ні про Канаду, яка фігурує на малюнку, а головні герої статті – легальні іммігранти взагалі залишилися поза увагою. Тому вона може виконувати лише атрактивну функцію (привернення уваги читача). Складається враження, що карикатура не має жодного відношення до статті і була залучена завдяки тому, що Статуя Свободи є символом волі Америки. Тому текст може існувати без карикатури.

Ця карикатура має збірний характер. Сам автор написав, що намагався охопити найголовніші моменти американської президентської виборчої компанії 2016 року. Через це карикатура має не одну, а багато ключових ознак, серед яких найголовніші три: 1) Хіларі Клінтон, на яку летять цеглини із компрометуючими листівками – згадка про скандал із секретною перепису-

скою; 2) Володимир Путін в образі хакера – відсилка до звинувачень щодо втручання у вибори з боку Росії за допомогою Інтернет-технологій; 3) Дональда Трамп з кишкою та телефоном у руці – акцент на сексуальний скандал з жінкою (кішка у цьому випадку – це англійський сленгізм «pussy»). Вона була зроблена щоб продемонструвати весь безлад, що коївся під час американських президентських виборів 2016 року.

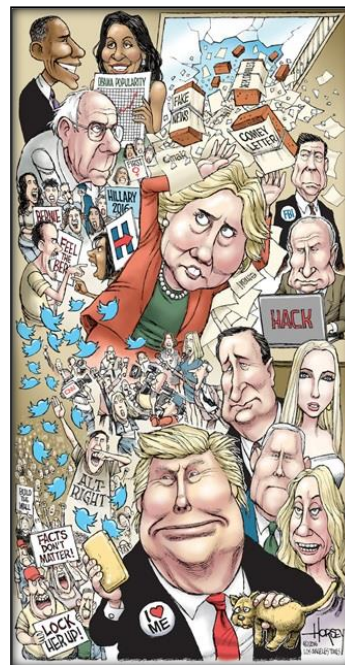

Рис. 5. [12]

У тексті статті поверхнево описано карикатуру, яка дає змогу зрозуміти, що карикатура присвячена виборам 2016 року. У ній не пояснюють жоден із проілюстрованих епізодів. Тому карикатура виконує лише демонстративну функцію у тексті. Бачимо покликання в тексті. Однак текст без карикатури може існувати.

Рис. 6. [13]

До ключових складників цієї карикатури включено дві відомі американські політичні фігури – Джо Байден, нинішній президент Америки та Барак Обама – экс-президент Америки. Увагу сфокусовано на висміюванні того, що Барак Обама «заклеїв» рота Джо Байдену. Ця карикатура була зроблена після тривалої дискусії між Бараком Обамою та кандидатом у президенти від Республіканської партії Міттом Ромні, яку Барак Обама безапеляційно програв. Через це демократи потрапили в незручне становище, сподіваючись на високу ефективність у дебатах з віце-президентом

США Джо Байденом. У самій статті є згадка про карикатуру: «*This means that unfortunately for Obama, he's going to have to remove the tape from Joe's mouth, like in this cartoon by Taylor Jones...*». Тому ця карикатура виконує дейктичну функцію, оскільки пов'язана з текстом.

Рис. 7. [14]

На рис. 7 зображено три ключові ознаки – Дональд Трамп, Джо Байден та прапор США. Карикатура висміює той факт, що Дональд Трамп за свою каденцію «наламав дров». Це імплементовано розірваним прапором. У той же час Джон Байден йде слідом та намагається зашити розірваний прапор, тобто поладнати все, що зламав до нього Трамп. Також слід зазначити, що навіть на цій карикатурі Дональд Трамп вирізняється своєю екстравагантною зачіскою, яку зумисно гіперболізували на малюнку, оскільки саме зачіска була візитною карткою Дональда Трампа. Ця карикатура була зроблена для того, аби висміяти Дональда Трампа за його невміння правління країною і одночасно показати у позитивному світлі нового 46-го президента США – Джо Байдена, як він вміло латає усі помили попередника.

На вербальному рівні стаття розкриває тему карикатури «*In addition to recovering from COVID, I hope Joe Biden's America will recover our democracy with truth and justice for all*», тобто, під «*recover our democracy*» карикатура зображає процес зашивання прапору. Але в статті немає жодного слова про Дональда Трампа. Отже карикатура лише частково корелює зі статтею, тобто виконує демонстративну функцію щодо самого вербального тексту статті. У самому тексті статті немає згадки на карикатуру, а отже текст може існувати без неї.

Рис. 8. [15]

До ключових складників цієї карикатури відносяться три особи: Дональд Трамп, 45й президент Америки, Джо Байден 46й президент Америки та

вигаданий персонаж – дядечко Сем, саме він на карикатурі є арбітром (народом), який обрав свого лідера. Малюнок висміює поведінку Трампа, який завжди має особисту думку і ніколи не погоджується з іншими. Для нього навіть результати офіційних виборів були нелегітимними, бо він так вважає. На малюнку ця риса «я – правий», передається за допомогою руки, яку він підняв наче переможець, хоча одночасно руку реального переможця тримає рефері.

Ця карикатура є демонстрацією впертого Трампа після оголошення його поразки на президентських виборах 2020 році. Довгий час він не визнав офіційні результати виборів та навіть намагався оскаржити рішення виборів у суді, але йому цього не вдалося. Малюнок і текст мають зв'язок – на малюнку зображений переможений Трамп, який не хоче цього визнавати. У тексті також йдеться про його небажання погодитися з перемогою Байдена. Але прямого покликання або опису цієї карикатури в тексті немає. Однак оскільки малюнок відповідає тексту статті, він виконує дейктичну функцію. Водночас текст не залежить від карикатури, а тому він може існувати без неї.

Висновки. Карикатура виконує низку функцій: демонстративну, дейктичну, атрактивну, комунікативну тощо. Гумор та сміх, прояви комічного посідають важливе місце у житті суспільства. Оскільки політики є публічними особами, які несуть відповідальність за власні дії та вчинки, вони часто стають об'єктами карикатур. Політичний гумор – невід'ємна складова сучасної політичної культури. Якщо політик перебуває у центрі уваги і користується популярністю, він завжди буде героєм карикатур. Гумор політичної тематики – це спосіб віднайти емоційну розрядку та абстрагуватися від проблем, а також невеличати ієрархічну структуру суспільства. Він відіграє важливу роль у мобілізації суспільної думки, сприяє політичному спротиву і навіть може призвести до політичної революції. Карикатури є сконцентрованим деталізованим концентратом актуальної інформації; вони відображають гострі проблеми суспільства як локального, так і світового масштабу. При цьому важливо, щоб карикатура була зрозумілою для більшості реципієнтів, і це сприятиме її популярності. Цей жанр також є засобом атракції, тому і друковані, й електронні видання розміщують карикатури на своїх шпальтах. Яскравість, оригінальність карикатури, а також віртуозне поєднання слова і зображення надають ілюстрації індивідуальності, розкривають контекстність певної події, дозволяють чітко донести ідею. Карикатура завжди була не суто образотворчим жанром, а потужним інструментом впливу на суспільну свідомість, ідеологічною та політичною зброєю.

Отже, вербальнотекстові та візуальнографічні мультимодальні тексти мають у своєму складі ілюстративний компонент. Фактично кожна карикатура виконує свою роль у тексті. Можемо стверджувати, що карикатура може: привертати чи відвертати увагу читача, бути пов'язаною чи непов'язаною з текстом, полегшувати чи ускладнювати читання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айнутдинов А. Типология и функции карикатуры в прессе. URL: <http://www.cartoonblues.com/forum/viewtopic.php?p=61734>
2. Анисимова Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация. Учеб. Пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов./ Е. Е. Анисимова – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с.
3. Артемова Е. Карикатура как жанр политического дискурса : дисс. ... к. филол. наук : 10.02.19 – теория языка / Волгоградский государственный педагогический университет. Волгоград, 2002. – 240 с.
4. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989. 616 с.
5. Зикун Н. Карикатура в українському сатиричному виданні початку ХХ ст. як різновид «креолізованого тексту». Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2013. Вип. 34. С. 102–106.
6. Словник журналіста : терміни, мас-медіа, постаті / авт.-уклад.: Ю. Бідзіля. Ужгород: Закарпаття, 2007. – 220 с.
7. Kress G. Multimodal Discourse: the modes and media of contemporary communication. London: Edward Arnold, 2002. – 152 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

8. <http://www.cartoonaday.com/donald-trump-for-president-team-trump/>
9. <https://www.washingtonpost.com/arts-entertainment/2020/08/13/cartoons-kamala-harris-biden-announcement/>
10. <https://theprint.in/last-laughs/when-lady-liberty-tosses-donald-trump-out-and-democracy-tells-him-he-is-fired/539624/>
11. <https://www.denverpost.com/2017/01/31/18-donald-trump-cartoons-featuring-the-statue-of-liberty/>
12. <https://www.latimes.com/opinion/topoftheticket/la-na-tt-political-review-20161222-htmlstory.html>
13. <https://darylclagle.com/2012/10/09/five-funny-joe-biden-cartoons/>
14. <https://www.inquirer.com/opinion/cartoons/joe-biden-donald-trump-election-voting-american-flag-20201101.html>
15. <https://londondaily.com/trump-should-give-up-bless-biden-and-move-on>

REFERENCES

1. Ainutdinov A. Typology and functions of caricature in the press. URL: <http://www.cartoonblues.com/forum/viewtopic.php?p=61734>
2. Anisimova E. Linguistics of the text and intercultural communication. Ychebnoye Posobiye dlya studentov fakultety inostrannuh yazukovuh vyzov./ E. Anisimova – M.: Izdatel'skij tsentr «Akademiya», 2003. – 128 p.
3. Artemova E. Caricature as a genre of political discourse: diss. ... k. filol. Sciences: 10.02.19 - language theory / Volgogradskij gosydarstvennuy pedagogicheskij yuniversitet. Volgograd, 2002. – 240 p.
4. Bart R. Selected works. Semiotics. Poetics / R. Bart. - M.: Progress, 1989. 616 p.
5. Zygun N. Caricature in the Ukrainian satirical edition of the early twentieth century as a kind of «creolized text». Naykovi pratsi Kamyanets'-Podil's'kogo natsional'nogo yuniversitetu imeni Ivana Ogiyenka. Filologichni nauky. 2013. Vup. 34. p. 102–106.
6. Dictionary of the journalist: terms, mass media, figures / avtor-yklad.: Yu. Bidzilya. Uzhhorod: Zakarpattia, 2007. – 220 p.
7. Kress G. Multimodal Discourse: the modes and media of contemporary communication. London: Edward Arnold, 2002. – 152 p.

The role of political caricatures and their specifics in modern English-language media

Y. Fedik

Abstract. The article describes the relationship between verbal and nonverbal means, which are components of mass media caricatures. The correlation of semiotic communication systems in a multimodal text is defined in the article. It is established that a caricature is a multimodal text, which complements, expanding, and sometimes duplicating its content. Caricatures perform different functions and have a powerful effect on humans. It has been proven that the most common caricatures are political caricatures, as images of politicians are easy to guess and identify.

Keywords: multimodality, multimodal text, political caricature, coherence.